

Beata STYPULKOWSKA
Częstochowa, WIT

Treści dotyczące narodu żydowskiego i jego Świętych Pism w zastosowaniu katechetycznym

Problematyka narodu żydowskiego i jego Świętych Pism jest obecna na lekcjach religii w trakcie realizowania Podstawy programowej i Programu nauczania na wszystkich etapach edukacyjnych nawet wtedy, gdy nie jest to wyraźnie podkreślane przez nauczyciela religii. W niniejszym artykule na podstawie dokumentów katechetycznych wymieniono, jakie treści biblijne są przedstawiane na lekcji religii. Poddano następnie analizie dokumenty kościelne poruszające kwestię narodu żydowskiego i jego Świętych Pism pod kątem ich zastosowania katechetycznego. Wśród nich ważnymi dla niniejszego artykułu pozostają: deklaracja Soboru Watykańskiego II o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich *Nostra aetate*¹, dwa dokumenty Komisji Stolicy Apostolskiej do Spraw Kontaktów Religijnych z Judaizmem – pierwszy z nich zatytułowany *Wskazówki i sugestie w sprawie wprowadzania w życie deklaracji soborowej „Nostra aetate” nr 4* z dnia 1 grudnia 1974 r.² i drugi zatytułowany *Żydzi i judaizm w głoszeniu słowa Bożego i katechezie Kościoła katolickiego. Wskazówki do właściwego przedstawiania tych zagadnień* z dnia 24 czerwca 1985 r.³ oraz dokument Papieskiej Komisji Biblijnej zatytułowany *Naród żydowski i jego Święte Pisma w Biblii chrześcijańskiej* z roku 2001⁴. Wśród dokumentów katechetycznych główna uwaga została zwrócona na *Podsta-*

Beata STYPULKOWSKA – dr teologii, pracownik Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej i Diecezji Sosnowieckiej oraz Wyższego Instytutu Teologicznego w Częstochowie.

¹ CONCILIUM VATICANUM II, *Declaratio de Ecclesiae habitudine ad religiones non-christianas „Nostra aetate”* (DRN), AAS 58 (1966), 740-744, *Deklaracja o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich „Nostra aetate”*, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, 333-337.

² KOMISJA DO SPRAW KONTAKTÓW RELIGIJNYCH Z JUDAIZMEM, *Wskazówki i sugestie w sprawie wprowadzania w życie deklaracji soborowej Nostra aetate nr 4*, w: *Żydzi i judaizm w dokumentach Kościoła i nauczaniu Jana Pawła II* (1965-1989), red. W. Chrostowski – R. Rubinkiewicz, Warszawa 1990, 37-43.

³ KOMISJA DO SPRAW KONTAKTÓW RELIGIJNYCH Z JUDAIZMEM, *Żydzi i judaizm w głoszeniu słowa Bożego i katechezie Kościoła katolickiego. Wskazówki do właściwego przedstawiania tych zagadnień*, „L'Osservatore Romano”, wydanie polskie, 6-7 (1985), 1.7-8.

⁴ PAPIESKA KOMISJA BIBLIJNA, *Naród żydowski i jego Święte Pisma w Biblii chrześcijańskiej*, tłum. R. Rubinkiewicz, Kielce 2002.

wę programową katechezy Kościoła Katolickiego w Polsce⁵ ogłoszoną przez Konferencję Episkopatu Polski w roku 2010 oraz na *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach*⁶ ogłoszony przez Komisję Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski również w roku 2010. Podstawa programowa i Program nauczania religii w głównej mierze odnoszą się do nauczania szkolnego. Dla katechezy parafialnej nie ma jeszcze podanych szczegółowych wytycznych. W treści artykułu przedstawiono pewne uwagi dotyczące czytania Pisma Świętego podczas lekcji religii, katechezy parafialnej i indywidualnej lektury ucznia z uwzględnieniem omawianej problematyki.

Treści biblijne przedstawiane na lekcji religii

Na wszystkich etapach edukacyjnych są proponowane teksty zarówno z Nowego, jak i Starego Testamentu. Pismo Święte jest traktowane jako całość, w której nie ma części lepszej i gorszej, ale Stary i Nowy Testament wzajemnie się wyjaśniają i uzupełniają.

Gdy chodzi o przesłanie Starego Testamentu, na wszystkich etapach edukacyjnych, począwszy od etapu przedszkolnego, uwzględniono treści z prehistorii biblijnej odnoszące się do stworzenia świata i człowieka⁷. Innym tematem ze Starego Testamentu, który powtarza się w formacji katechetycznej, jest Dekalog⁸. Na drugim etapie edukacyjnym uczeń zapoznaje się z osobami patriarchów⁹ oraz wydarzeniami związanymi z Mojżeszem (niewola egipska, wyjście, wędrówka przez pustynię)¹⁰. Na trzecim etapie edukacyjnym jest zaplanowane bardziej systematyczne wprowadzenie w historię biblijną począwszy od patriarchów, a skończywszy na czasach machabejskich¹¹. Na czwartym etapie edukacyjnym nie ma już powtórzeń tych tematów. W treściach biblijnych odnoszących się do Starego Testamentu widoczny jest również przekaz o prorokach (pierwszy¹², drugi¹³ i trzeci¹⁴ etap edukacyjny). W trakcie swojej edukacji szkolnej uczeń interpretuje wybrane psalmy oraz wyjaśnia rozmaite rodzaje modlitwy na przykładzie psalmów (czwarty etap edukacyjny¹⁵).

⁵ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce (Podstawa)*, Kraków 2010.

⁶ KOMISJA WYCHOWANIA KATOLICKIEGO KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI, *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach (Program)*, Kraków 2010.

⁷ *Podstawa*, 29, 73; *Program*, 29, 80, 111, 152, 192, 211.

⁸ *Podstawa*, 30, 41, 55; *Program*, 75, 113, 123-124.

⁹ *Program*, 82.

¹⁰ Tamże.

¹¹ *Podstawa*, 53; *Program*, 112-113, 122, 123.

¹² *Program*, 38

¹³ Tamże, 85.

¹⁴ *Podstawa*, 53; *Program*, 112-113, 122, 123, 125.

¹⁵ *Podstawa*, 76; *Program*, 148, 179.

W odniesieniu do Nowego Testamentu wszystkie etapy edukacyjne przybliżają życie i działalność Chrystusa, poczynając od Wcielenia, życia ukrytego i publicznego, a kończąc na wydarzeniu paschalnym, rozesłaniu uczniów na cały świat, zesłaniu Ducha Świętego¹⁶ i zapowiedzi paruzji¹⁷. Ponadto, już od pierwszego etapu edukacyjnego uczeń zapoznaje się z Eucharystią jako ofiarą Chrystusa¹⁸.

Warto zauważyć, że na różnych etapach edukacyjnych uczeń jest zachęcany do tego, by w Piśmie Świętym szukał wzorów życia wiary i modlitwy¹⁹. Tak dzieje się na pierwszym²⁰, drugim²¹, trzecim²² i czwartym²³ etapie edukacyjnym. Ponadto na czwartym etapie uczeń ma poznać przykłady ludzi powołanych w Biblii, aby dzięki temu zastanawiać się nad własnym powołaniem²⁴.

W założeniach katechetycznych nie ma mowy o zapoznaniu uczniów w sposób systematyczny ze wszystkimi księgami biblijnymi ani nawet w całości z Nowym Testamentem. Uczeń może ukończyć edukację szkolną, nie przeczytawszy całego Pisma Świętego. Ani Podstawa programowa, ani też Program nauczania nie zakładają zapoznania uczniów z kanonem biblijnym, lecz są proponowane jedynie wybrane treści biblijne. W Programie nauczania tylko jeden raz (w odniesieniu do pierwszej klasy gimnazjum²⁵) wymieniono kilka ksiąg biblijnych ze Starego Testamentu, sugerując ich poznanie przez uczniów (Księgę Koheleta, Księgę Hioba, Pieśń nad pieśniami, Księgi Machabejskie). Nie jest to jednak cały kanon. Ten szkolny brak można uzupełnić przez katechezę parafialną oraz przez wdrażanie uczniów do indywidualnej lektury Pisma Świętego. Katecheza parafialna może w sposób bezpośredni przygotowywać uczniów do uczestniczenia w liturgii przez zapoznawanie ich z tekstami biblijnymi czytаныmi podczas liturgii słowa, a także może w sposób systematyczny i ciągły zapoznawać ich z kolejnymi księgami biblijnymi. Katecheza parafialna nie jest ograniczona do uczestników w wieku szkolnym, może zatem wykraczać poza szkolne etapy edukacyjne i obejmować nawet osoby dorosłe.

¹⁶ Podstawa, 20, 29, 54, 73; Program, 16, 18, 23, 25, 24, 25, 38, 47, 85-86, 93, 113, 120, 153, 194.

¹⁷ Podstawa, 39, 73-74; Program, 158, 195-196.

¹⁸ Podstawa, 30; Program, 49, 56.

¹⁹ Zob. na ten temat: B. STYPUŁKOWSKA, *Propozycje przedstawienia biblijnych przykładów wiary podczas lekcji religii i katechezy parafialnej*, „Veritati et Caritati” t. 1: *Ukazać piękno wiary*, red. M. Terka – J. Kapuściński – Ł. Laskowski, Częstochowa 2013, 50-77.

²⁰ Podstawa, 31; Program, 45-46.

²¹ Podstawa, 41; Program, 74, 82-83, 86.

²² Podstawa, 58; Program, 111-113, 132-133.

²³ Podstawa, 75-76; Program, 147, 178-179, 214.

²⁴ Podstawa, 75; Program, 143, 163, 175, 192, 200.

²⁵ Program, 112.

Wytyczne dla lekcji religii i katechezy parafialnej
wynikające z deklaracji Soboru Watykańskiego II
o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich
Nostra aetate

W deklaracji Soboru Watykańskiego II o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich *Nostra aetate* numer 4. w całości jest poświęcony narodowi żydowskiemu. Na początku zaznaczona jest więź duchowa, jaka łączy chrześcijan z plemieniem Abrahama. Dokument stwierdza, że początki wiary i wybrania ludu Nowego Testamentu są obecne już u Patriarchów, Mojżesza i Proroków²⁶. Prawda ta jest przekazywana w ramach lekcji religii. Dotyczy to zwłaszcza trzeciego etapu edukacyjnego, w którym przewidziane jest wprowadzenie w historię biblijną²⁷. Warto jednakże zauważyć, iż katecheta winien troszczyć się o to, by uczeń w historii starotestamentalnego narodu wybranego dostrzegł początki Kościoła.

Dekret soborowy przypomina, że chrześcijanie są związani z osobą Abrahama, ojca według wiary, bo w jego powołaniu jest zawarte również ich powołanie²⁸. Tematyka powołań biblijnych jest obecna na lekcji religii zwłaszcza na czwartym etapie edukacyjnym²⁹. Powołanie Abrahama, które zaowocowało przymierzem zawartym z nim przez Boga, może być rozpatrywane na wcześniejszych etapach edukacyjnych. Temat przymierza Boga zawieranego z poszczególnymi osobami czy z narodem wybranym przygotowuje uczniów do zapoznania się z treścią Nowego Przymierza. Przymierze z Abrahamem związane jest z przyjęciem znaku obrzezania, charakterystycznego dla Izraela. Problematyka ta pojawia się w listach św. Pawła i nie można jej w katechezie całkowicie pominąć³⁰. W ramach katechezy biblijnej dobrze byłoby zapoznać uczniów z Listem św. Pawła do Galatów. Jest w nim sporo wzmianek autobiograficznych, pozwalających lepiej poznać Apostoła narodów. Warto poznać go również ze względu na porównanie Starego i Nowego Przymierza (Ga 4, 21-31). W liście tym św. Paweł wyraźnie stwierdza: „Jeżeli poddacie się obrzezaniu, Chrystus wam się na nic nie przyda” (Ga 5, 2b). Jednakże dla Abrahama obrzezanie było wyraźnym znakiem wejścia w stan przymierza z Bogiem. Mimo to św. Paweł

²⁶ DRN 4, AAS 58 (1966), 742, SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, 335.

²⁷ *Podstawa*, 53; *Program*, 112-113, 122, 123.

²⁸ DRN 4, AAS 58 (1966), 742, SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, 335.

²⁹ *Podstawa*, 75; *Program*, 143, 163, 175, 192, 200.

³⁰ W podręczniku dla ucznia klasy trzeciej gimnazjum wydanym przez Wydawnictwo WAM zaproponowano temat: „Potomek Abrahama”, przedstawiający Jezusa Chrystusa jako członka narodu wybranego. Dużo uwagi poświęcono sprawie obrzezania. W jednostce lekcyjnej przytoczony jest fragment z Ewangelii wg św. Łukasza mówiący o obrzezaniu Jezusa ósmego dnia (Łk 2, 21), zaprezentowana jest fotografia obrazu Michaela Pachera, *Obrzezanie Jezusa*, przytoczony jest werset z Kol 2, 11-13a i zaproponowana jest jego analiza w świetle Jr 4, 4; 9, 24 – *Odsłonić twarz Chrystusa. Chodźmy razem. Podręcznik do religii dla klasy III gimnazjum*, Kraków 2013, 62-63.

przypomina, że Abraham został usprawiedliwiony przed wprowadzeniem obrzezania i przed formalnym zawarciem przymierza z Bogiem wtedy, gdy uwierzył, że da mu liczne potomstwo (Rdz 15, 6). Święty Paweł wskazuje na Abrahama jako wzór wiary każdego chrześcijanina: „W taki sam sposób «Abraham uwierzył Bogu i to mu poczytano za sprawiedliwość». Zrozumieście zatem, że ci, którzy polegają na wierze, ci są synami Abrahama. I stąd Pismo widząc, że w przyszłości Bóg na podstawie wiary będzie dawał poganom usprawiedliwienie, już Abrahamowi oznajmiło tę radosną nowinę: «W tobie będą błogosławione wszystkie narody». I dlatego tylko ci, którzy polegają na wierze, mają uczestnictwo w błogosławieństwie wraz z Abrahamem, który dał posłuch wierze” (Ga 3, 6-9). Cały 4. rozdział Listu św. Pawła do Rzymian jest poświęcony podobnej polemice. Abraham jest ukazany jako wzór wiary dla chrześcijan. Święty Paweł powołuje się na tę postać, aby ukazać biblijny dowód na usprawiedliwienie przez wiarę. Mowa jest o tym, że Abraham został usprawiedliwiony przez wiarę, a nie z uczynków. Usprawiedliwienie to dokonało się przed obrzezaniem. Jest to usprawiedliwienie niezależne od Prawa, a dzieje się to wszystko ze względu na tych, którzy wierzą „w Tego, który wskrzesił z martwych Jezusa, Pana naszego. On to „został wydany za nasze grzechy i wskrzeszony z martwych dla naszego usprawiedliwienia” (Rz 4, 24b-25). Dlatego dekret soborowy przypomina o Abrahamie jako ojcu według wiary.

Dalej w dokumencie soborowym jest mowa o tym, że wyjście z niewoli egipskiej ukazane jest jako mistyczna zapowiedź i znak zbawienia Kościoła³¹. Koresponduje to z zapisem Programu nauczania dla klasy piątej szkoły podstawowej, w którym wśród wymagań dla ucznia jest porównanie paschy Izraelitów i Paschy chrześcijan oraz wyjaśnienie analogii między przejściem przez Morze Czerwone a chrztem świętym, manną na pustyni a Eucharystią, wodą ze skały a łaską Bożą, Ziemią Obiecaną a niebem³².

Ojcowie soborowi nawiązują do biblijnego obrazu szlachetnej oliwki symbolizującego naród wybrany (por. Rz 11, 17-18) i wskazują na to, że Kościół otrzymał objawienie za pośrednictwem ludu Starego Przymierza i „[...] czerpie pokarm z korzenia szlachetnej oliwki, w którą wszczepione są gałązki oliwnej dziczki pogan”³³. Chrystus zaś lud Starego Przymierza oraz pogan uczynił jednością, ponieważ w swoim ciele pozbawił On mocy Prawo przykazań, aby z dwóch rodzajów ludzi stworzyć w sobie jednego nowego człowieka i w ten sposób przez krzyż pojednać jednych i drugich z Bogiem (Ef 2, 14-16). Kościół natomiast pamięta, że z narodu żydowskiego pochodzili Apostołowie, którzy są fundamentami i kolumnami Kościoła, oraz bardzo wielu spośród pierwszych uczniów Chrystusa, którzy ogłosili światu Ewangelię³⁴.

³¹ DRN 4, AAS 58 (1966), 742, SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, 335.

³² *Program*, 82-83.

³³ DRN 4, AAS 58 (1966), 742: „[...] nutriti radice bonae olivae, in quam inserti sunt rami oleastri Gentium”, SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, 335.

³⁴ Tamże.

Dokument przypomina prawdę, że Żydzi, którzy nie przyjęli Chrystusa ze względu na swych przodków, są bardzo drodzy Bogu. Mimo że władze żydowskie wraz ze swymi zwolennikami domagały się śmierci Chrystusa, nie można przypisywać tego, co działo się podczas Męki Chrystusa, ani wszystkim bez różnicy Żydom wówczas żyjącym, ani tym bardziej Żydom dzisiejszym. Deklaracja wskazuje na to, że chociaż Kościół jest nowym Ludem Bożym, to nie należy przedstawiać Żydów jako odrzuconych ani jako przeklętych przez Boga, rzekomo na podstawie Pisma Świętego³⁵. Jest to ważna wskazówka katechetyczna zarówno dla nauczyciela religii, jak i dla ucznia podejmującego samodzielną lekturę Pisma Świętego.

Wytyczne dla lekcji religii i katechezy parafialnej zawarte w dokumencie Komisji do Spraw Kontaktów Religijnych z Judaizmem „Wskazówki i sugestie w sprawie wprowadzania w życie deklaracji soborowej *Nostra aetate* 4

Dokument Komisji do Spraw Kontaktów Religijnych z Judaizmem *Wskazówki i sugestie w sprawie wprowadzania w życie deklaracji soborowej „Nostra aetate” nr 4* składa się z pięciu krótkich części. Poruszone w nim są następujące zagadnienia: Dialog, Liturgia, Nauczanie i wychowanie, Wspólna działalność społeczna oraz Wnioski.

Pod względem katechetycznym najbardziej interesująca jest część mówiąca o nauczaniu i wychowaniu. Dokument przypomina w niej następujące fakty: ten sam Bóg przemawia w Starym i Nowym Testamencie. Stary Testament nie może być przeciwstawiany Nowemu Testamentowi. Jezus, Jego apostołowie i część Jego pierwszych uczniów narodzili się w narodzie żydowskim. Proces i śmierć Jezusa nie mogą być przypisywane wszystkim bez rozróżnień wówczas żyjącym Żydom ani też Żydom w naszych czasach. Historia judaizmu nie skończyła się wraz ze zburzeniem Jerozolimy, lecz trwała nadal, rozwijając tradycję religijną. Kościół oczekuje dnia, w którym wszystkie narody będą wzywać imienia Pana³⁶.

Pośrednio z katechezą i lekcją religii są związane treści zawarte w części odnoszącej się do liturgii. W omawianym dokumencie zwrócono uwagę, że w komentarzu do tekstów biblijnych należy wydobywać ciągłość wiary chrześcijańskiej w stosunku do Starego Przymierza, w duchu obietnic³⁷. Jest tu zatem zwrócenie uwagi również na zagadnienie jedności Biblii. Odnośnie do czytań liturgicznych, z którymi uczniowie zapoznają się również podczas lekcji religii i katechezy parafialnej, szczególnie gdy zawierają fragmenty mogące stawiać naród żydowski w niekorzystnym świetle, należy wydobywać z nich prawdziwy sens i ich znaczenie dla współczesnych wierzących³⁸.

³⁵ Tamże, AAS 58 (1966), 743, SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, 336.

³⁶ KOMISJA DO SPRAW KONTAKTÓW RELIGIJNYCH Z JUDAIZMEM, *Wskazówki i sugestie w sprawie*, 41.

³⁷ Tamże, 40.

³⁸ Tamże.

Wytyczne dla lekcji religii i katechezy parafialnej
zawarte w dokumencie
Komisji do Spraw Kontaktów Religijnych z Judaizmem
„Żydzi i judaizm w głoszeniu słowa Bożego
i katechezie Kościoła katolickiego”

Dokument Komisji do Spraw Kontaktów Religijnych z Judaizmem Żydzi i judaizm w głoszeniu słowa Bożego i katechezie Kościoła katolickiego składa się z sześciu krótkich części i zakończenia. Po kolei omawiane są w nim następujące zagadnienia: Nauczanie religijne a judaizm³⁹; Stosunki między Starym i Nowym Testamentem⁴⁰; Żydowskie korzenie chrześcijaństwa⁴¹; Żydzi w Nowym Testamencie⁴²; Liturgia⁴³; Judaizm i chrześcijaństwo⁴⁴.

Na początku w pierwszej części omawiany dokument zwraca uwagę, że zważywszy na niepowtarzalne stosunki istniejące między chrześcijaństwem i judaizmem, Żydzi i judaizm nie powinni zajmować miejsca przypadkowego i marginalnego w katechezie i głoszeniu słowa Bożego, lecz ich nieodzowna obecność musi być organicznie w nie włączona⁴⁵. W nauczaniu religijnym trudność w odniesieniu do Żydów i judaizmu może stanowić stosowanie i zestawianie ze sobą takich terminów, jak: obietnica i spełnienie, ciągłość i nowość, szczególność i powszechność, jedyność i bycie przykładem. Katecheta w praktycznym nauczaniu winien wykazać, że obietnica i spełnienie wzajemnie się wyjaśniają; nowość polega na przekształcaniu tego, co było wcześniej; szczególny charakter narodu wybranego polega nie na wyłączności, lecz na otwartości i zgodnie z planem Bożym ma się stać powszechny; jedyność narodu żydowskiego polega na tym, że stanowi on przykład⁴⁶.

W dokumencie podkreślono następnie, że Kościół musi głosić Jezusa Chrystusa świata, a chrześcijaństwo i judaizm nie są równoległymi drogami zbawienia i nie mogą być tak przedstawiane⁴⁷.

W części drugiej poruszającej problem stosunków między Starym a Nowym Testamentem zwrócono uwagę na przedstawienie jedności biblijnego Objawienia oraz planu Bożego. Przy omawianiu wydarzeń historycznych należy pamiętać, że każde wydarzenie ma sens tylko wtedy, kiedy jest ujmowane z punktu widzenia

³⁹ KOMISJA DO SPRAW KONTAKTÓW RELIGIJNYCH Z JUDAIZMEM, *Żydzi i judaizm* I, 1-8.

⁴⁰ Tamże II, 1-11.

⁴¹ Tamże III, 1-9.

⁴² Tamże IV, 1-3.

⁴³ Tamże V, 1-2.

⁴⁴ Tamże VI, 1-2.

⁴⁵ Tamże I, 2.

⁴⁶ Tamże I, 5.

⁴⁷ Tamże I, 7.

całej historii, od stworzenia do spełnienia⁴⁸. Dalej w dokumencie mowa jest o typologii, która podkreśla zasadniczą wartość Starego Testamentu w wizji chrześcijańskiej⁴⁹. Interpretacja typologiczna polega na czytaniu Starego Testamentu jako pierwszego zarysu i zapowiedzi Nowego⁵⁰. Typologia była stosowana w Nowym Testamencie i przez pierwszych chrześcijan (co ma swoje odzwierciedlenie w pismach Ojców Kościoła). Polega ona na uznaniu jakiejś osoby albo wydarzeń ze Starego Testamentu za typy albo zapowiedzi jakiejś osoby (prawie zawsze Chrystusa) albo rzeczywistości chrześcijańskiej. W Nowym Testamencie dostrzegamy stosowanie tej metody w różnych pismach, np. w Mt 12, 39-40⁵¹; 1 P 3, 19-21⁵²; Hbr 11, 17-19⁵³; 1 Kor 10, 1-11⁵⁴ i in. Słowa „typ” nie używa się na określenie porównania typologicznego, raczej typologiczne rozumienie Biblii uzasadnia, że Bóg jest zawsze taki sam. Nie ma innego Boga Starego Testamentu i innego Boga Nowego Testamentu. Pewne osoby i wydarzenia Starego Testamentu przygotowują grunt na przyjęcie zbawczego orędzia Nowego Testamentu. W typologii biblijnej ważne jest odczytanie jej w związku z Chrystusem⁵⁵. Typologia pomaga w zrozumieniu chrystocentrycznego ukierunkowania Pisma Świętego. W katechezie i na lekcji religii należy pamiętać, że istnieje chrześcijańska lektura Starego Testamentu, która niekoniecznie zbiega się z interpretacją żydowską⁵⁶.

W części trzeciej poświęconej żydowskim korzeniom chrześcijaństwa sporo uwag dotyczy osoby Jezusa. Zostało podkreślone, że Jezus jest w pełni człowiekiem swoich czasów i swego środowiska żydowsko-palestyńskiego I wieku. Był

⁴⁸ Tamże II, 1

⁴⁹ Tamże II, 3; P. SKUCHA, *Żydzi i judaizm w przepowiadaniu i katechezie Kościoła po II Soborze Watykańskim*, w: *Dzieci jednego Boga. Praca zbiorowa uczestników seminarium naukowego w Spertus College of Judaica w Chicago (1989)*, red. W. Chrostowski, Warszawa 1991, 285-287.

⁵⁰ KOMISJA DO SPRAW KONTAKTÓW RELIGIJNYCH Z JUDAIZMEM, *Żydzi i judaizm II*, 5. Zob. również: A. TYRRELL HANSON, *Typologia*, w: *Słownik wiedzy biblijnej*, red. B.M. Metzger – M.D. Coogan, Warszawa 1996, 780-781; J. SZLAGA (*Hermeneutyka biblijna*, w: *Wstęp ogólny do Pisma Świętego*, red. tenże, Poznań-Warszawa 1986, 193.) podaje warunki sensu topicznego. Pierwszy warunek jest spełniony wówczas, gdy typ (osoba, rzecz lub wydarzenie) jest rzeczywistością historyczną lub co najmniej literacką i ma własny sens wyrazowy (np. Melchizedek w Rdz 14, 18-20). Drugim warunkiem jest to, że istnieje podobieństwo choćby pod pewnym względem, między typem a antytypem (kapłaństwo Melchizedeka i Chrystusa). Trzeci warunek polega na tym, że podobieństwo typu i antytypu wynika z postanowienia Bożego, gdyż wtedy można mówić o sensie topicznym jako ściśle biblijnym, który związany jest z głębszą ideą, znajdującą swój pełny wyraz w rozwoju historii zbawienia. W odniesieniu do typologii Melchizedek – Chrystus, takie dowodzenie przeprowadza autor Hbr 7, 15-23.

⁵¹ Przebywanie Jonasza we wnętrzościach wielkiej ryby było zapowiedzią zmartwychwstania Chrystusa.

⁵² Opowiadanie o arce Noego traktuje się jako typ chrztu.

⁵³ Izaak staje się typem zmartwychwstania Chrystusa.

⁵⁴ Przejście przez Morze Czerwone, zesłanie manny, wydobycie wody ze skały stają się typami chrztu i Eucharystii.

⁵⁵ J. SZLAGA, *Hermeneutyka biblijna*, 193.

⁵⁶ KOMISJA DO SPRAW KONTAKTÓW RELIGIJNYCH Z JUDAIZMEM, *Żydzi i judaizm II*, 6.

obrzezany i ofiarowany w świątyni jak każdy Żyd, a rytm Jego życiu od dzieciństwa nadają pielgrzymki do Jerozolimy z okazji wielkich świąt⁵⁷. Na lekcji religii i w katechezie parafialnej nie wolno o tym zapominać. Ponadto, stosunki Jezusa z faryzeuszami nie były jedynie polemiczne⁵⁸. Jezus chwali „uczonych w Piśmie” (Mt 12, 34); faryzeusze ostrzegają Jezusa o niebezpieczeństwie, które Mu grozi (Łk 13, 31), a Jezus przyjmuje gościnę u faryzeuszów i jada z nimi (Łk 7, 36; 14, 1). Podziela z większością Żydów palestyńskich niektóre poglądy faryzeuszów, jak np. wiarę w zmartwychwstanie ciał; formy pobożności: jałmużnę, modlitwę i post (por. Mt 6, 1-18); liturgiczny obyczaj zwracania się do Boga jako do Ojca; pierwszeństwo przykazania miłości Boga i bliźniego (por. Mk 12, 28-34).

W Piśmie Świętym znaczącą rolę odgrywają faryzeusze i uczeni w Piśmie: Nikodem, Józef z Arymatei, Gamaliel i Paweł. Oczywiście, faktem jest, że większość narodu żydowskiego i jego władz nie uwierzyła w Jezusa i odrzuciła Jego posłannictwo, ale należy to do Bożej tajemnicy. Omawiany dokument powtarza sugestie deklaracji soborowej *Nostra aetate* oraz *Wskazówek i sugestii w sprawie wprowadzania w życie deklaracji soborowej „Nostra aetate” nr 4* i cytuje zdanie o tym, że to, co popełniono w czasie Męki Chrystusa, nie może być przypisywane ani wszystkim bez różnicy Żydom wówczas żyjącym, ani też Żydom dzisiejszym⁵⁹.

W części końcowej dokumentu wyraźnie stwierdzono, że formacja i katecheza muszą się zająć problemem rasizmu, stale działającego w różnych postaciach antysemityzmu⁶⁰. W odniesieniu do lekcji religii i katechezy parafialnej opartej na Biblii będzie to miało zastosowanie w poprawnej interpretacji tekstów biblijnych mówiących o Żydach oraz w wydobywaniu tradycji żydowskiej przy czytaniu Starego i Nowego Testamentu, choćby przez to, że w odniesieniu do Pism Starego Testamentu pamiętać będziemy o żydowskim podziale ksiąg biblijnych, a przy czytaniu Nowego Testamentu odwoływać się będziemy do tekstów Starego Testamentu.

Wytyczne dla lekcji religii i katechezy parafialnej wynikające z dokumentu Papieskiej Komisji Biblijnej „Naród żydowski i jego Święte Pisma w Biblii chrześcijańskiej”

Dokument Papieskiej Komisji Biblijnej zatytułowany *Naród żydowski i jego Święte Pisma w Biblii chrześcijańskiej* nie jest dokumentem ściśle katechetycznym. Przekazuje jednakże treści przydatne w realizacji nauczania religijnego.

⁵⁷ Tamże III, 1-2; P. SKUCHA, *Żydzi i judaizm w przepowiadaniu i katechezie Kościoła po II Soborze Watykańskim*, 283.

⁵⁸ KOMISJA DO SPRAW KONTAKTÓW RELIGIJNYCH Z JUDAIZMEM, *Żydzi i judaizm* III, 6.

⁵⁹ DRN 4, AAS 58 (1966), 743, SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, 336; KOMISJA DO SPRAW KONTAKTÓW RELIGIJNYCH Z JUDAIZMEM, *Wskazówki i sugestie* w, 41; KOMISJA DO SPRAW KONTAKTÓW RELIGIJNYCH Z JUDAIZMEM, *Żydzi i judaizm* IV, 2.

⁶⁰ KOMISJA DO SPRAW KONTAKTÓW RELIGIJNYCH Z JUDAIZMEM, *Żydzi i judaizm* VI, 2; P. SKUCHA, *Żydzi i judaizm w przepowiadaniu i katechezie Kościoła*, 289-290.

Dokument podzielony jest na trzy części. Część pierwsza poświęcona jest Pismom Świętym narodu żydowskiego jako podstawowej części Biblii chrześcijańskiej⁶¹. Część druga zajmuje się podstawowymi tematami Pism narodu żydowskiego i ich recepcji w wierze w Chrystusa⁶². Wymieniono tu szereg zagadnień, które są wspólne dla obu Testamentów. Należą do nich: Objawienie Boże; Osoba ludzka: jej wielkość i nędza; Bóg – Wybawca i Zbawiciel; Wybranie Izraela; Przymierze; Prawo; Modlitwa i kult, Jerozolima i świątynia; Boże napomnienia i wyroki oraz Obietnice⁶³. Wśród obietnic rozpatrywane są następujące zagadnienia: Potomstwo Abrahama; Ziemia obiecana; Trwałość i ostateczne zbawienie Izraela; Królestwo Boże; Syn i następca Dawida⁶⁴. Część trzecia poświęcona jest Żydom w Nowym Testamencie⁶⁵. Całość kończą wnioski, które zawierają także wskazówki duszpasterskie⁶⁶.

W omawianym dokumencie zwrócono uwagę na istnienie zgodności i ciągłości między Starym a Nowym Testamentem. Nowy Testament uznaje autorytet Świętych Pism narodu żydowskiego i na nim się opiera. Wskazuje, że nowe wydarzenia są zgodne z tym, co było wcześniej zapowiedziane. W życiu Jezusa, w Jego Męce, śmierci i zmartwychwstaniu wypełnił się Stary Testament⁶⁷. Jednakże nie można zaprzeczyć, że istnieje też brak ciągłości między rzeczywistością Starego a Nowego Testamentu. Dotyczy to kapłaństwa lewickiego, Świątyni jerozolimskiej, form kultu, takich jak składanie ofiar ze zwierząt czy praktyk religijnych, do których należy obrzezanie i in.⁶⁸. Ten brak ciągłości, który jest źródłem sporu między chrześcijanami a wyznawcami judaizmu, przyczynia się do postępu. Nowy Testament świadczy, że Jezus Chrystus nie tylko nie sprzeciwia się Pismom narodu żydowskiego, nie głosi ich końca i ich nie odwołuje, ale w swojej osobie, w działalności, a zwłaszcza w tajemnicy paschalnej je wypełnia⁶⁹. Każdy z wielkich tematów teologii Starego Testamentu może być naświetlony chrystologicznie⁷⁰, dotyczy to zwłaszcza takich tematów, jak: Bóg, człowiek, lud⁷¹.

Bibliści zwracają uwagę również na to, że z postępowaniem związana jest całkowita nowość, jaka istnieje w Nowym Testamencie. Dotyczy to m.in. Nowego Przymierza i Kościoła. Nowe Przymierze nie jest zwykłym odnowieniem Przy-

⁶¹ PAPIESKA KOMISJA BIBLIJNA, *Naród żydowski i jego Święte Pisma* 2-18.

⁶² Tamże 19-65.

⁶³ Tamże 23-63.

⁶⁴ Tamże 54-63.

⁶⁵ Tamże 66-83.

⁶⁶ Tamże 86-87.

⁶⁷ Tamże 64. 84.

⁶⁸ Tamże 64.

⁶⁹ Tamże 65.

⁷⁰ Tamże 65. 84.

⁷¹ Tamże 65.

mierza Synajskiego, lecz przymierzem naprawdę nowym, osadzonym na osobistej ofierze Chrystusa⁷². Podczas katechezy biblijnej dobrze byłoby omówić List do Hebrajczyków, ukazujący Chrystusa Arcykapłana i Jego Ofiarę przewyższającą ofiary kultu Mojżeszowego. Kościół natomiast jako lud Nowego Przymierza składa się z Izraelitów, którzy przyjęli to nowe Przymierze, oraz innych wierzących, którzy się do nich przyłączyli⁷³. Jest w tym też pewne novum. Przyjęcie Jezusa jako Mesjasza i Syna Bożego związane jest zarówno z ciągłością, jak i radykalną nowością⁷⁴. Odczytywanie Starego Testamentu z perspektywy chrystologicznej charakterystyczne dla chrześcijan prowadzi do nowej interpretacji Świętych Pism narodu żydowskiego. W odniesieniu do katechezy biblijnej warto pamiętać o Listach św. Pawła, w których niejednokrotnie porusza on problematykę narodu żydowskiego, roli Prawa i wzajemnych stosunków między Żydami a poganami (Rz 1, 18 – 11, 32; Ga 3-5; Ef 2-3). Najbardziej pogłębioną refleksję na temat Żydów znajdziemy w Liście do Rzymian 9–11⁷⁵.

Wspólne tematy biblijne zakładają wdrażanie u uczniów stosowania zasady jedności Biblii na lekcjach religii i w katechezie parafialnej. Źródłem dla katechezy jest całe Pismo Święte, zarówno Nowy, jak i Stary Testament. Zasada jedności Biblii ściśle jest związana z pojęciem kanonu, w którym zawiera się historia zbawienia. Każdy tekst należy rozpatrywać jako fragment całości. Nauczyciel religii winien zatem znać cały kanon i w całości traktować Biblię jako słowo Boże, które przede wszystkim naucza nas w sprawach wiary i moralności⁷⁶. Dobrze jest, gdy nauczyciel religii, a następnie także i uczeń, potrafi nie tylko wymienić z pamięci poszczególne księgi Pisma Świętego, ale również wie, jak je ze sobą połączyć⁷⁷. Systematyczne i ciągłe wczytywanie się w księgi biblijne, wielokrotne przeczytanie całego Pisma Świętego sprawiają, że chrześcijanin (katecheta i uczeń) będzie miał całościowy obraz treści biblijnych, pewne tematy ciągle będzie odkrywał, na różne teksty spojrzy w nowy sposób, mimowolnie będzie łączył ze sobą różne przekazy. Będzie powstawać jak gdyby jego własna teologia biblijna⁷⁸, czyli zrozumienie Bożego słowa.

⁷² H. WITCZYK, *Przymierze zawarte na Synaju a Nowe Przymierze w Chrystusie*, CT 73 (2003), 70.

⁷³ PAPIESKA KOMISJA BIBLIJNA, *Naród żydowski i jego Święte Pisma* 65.

⁷⁴ W. CHROSTOWSKI, *Kościół a Izrael*, CT 73 (2003), 92.

⁷⁵ PAPIESKA KOMISJA BIBLIJNA, *Naród żydowski i jego Święte Pisma* 79; W. CHROSTOWSKI, *Kościół a Izrael*, 93-94.

⁷⁶ CONCILIUM VATICANUM II, *Constitutio dogmatica de Divina Revelatione „Dei verbum”* 7, AAS 58 (1966) 12, 820, *Konstytucja o Objawieniu Bożym „Dei verbum”*, 7, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, 353.

⁷⁷ Uczeń w trakcie swojej formacji katechetycznej, na którą składają się nauczanie religii w szkole oraz katecheza parafialna, powinien poznać, że np. Księgi Ezdrasza i Nehemiasza mówią o powrocie wygnańców do Jeruzolimy z wygnania i odbudowie zarówno świątyni, jak i miasta, oraz że niejako automatycznie łączą się z nimi księgi prorockie Aggeusza i Zachariasza. Te z kolei tematycznie i osobowo łączą się z Księgą Ezdrasza.

⁷⁸ W. HARRINGTON uważa, iż jest to nawet konieczne, zob. TENŻE, *Teologia biblijna*, Warszawa 1977, 13.

Przy takiej lekturze Biblii ważna jest również problematyka podziału ksiąg. Katolicki podział ksiąg biblijnych jest różny od żydowskiego. Z Ewangelii znamy określenie „Prawo i Prorocy” Mt 7, 12; 11, 13; 22, 40; Łk 16, 16; J 1, 45) oraz „Prawo, Prorocy i Psalmi” (Łk 24, 44). Biblia Hebrajska dzieli księgi biblijne na Prawo, Proroków i Pisma⁷⁹. Zakres kanonu Pism poruszony jest w omawianym dokumencie Papieskiej Komisji Biblijnej w części pierwszej⁸⁰, która zatrzymuje się nad kwestią Pism Świętych narodu żydowskiego jako podstawowej części Biblii chrześcijańskiej.

Na lekcji religii chodzi nie tylko o znajomość katolickiego podziału kanonu (księgi historyczne, prorockie, dydaktyczne⁸¹), ale i żydowskiego (Prawo, Prorocy, Pisma). Żydowski podział jest oparty na tradycji żydowskiej oraz stosowany był przez Chrystusa i pierwszych chrześcijan (katolicki podział pochodzi dopiero z XIII⁸²). Pamiętanie o żydowskim podziale kanonu może być również wskazówką interpretacyjną. Odnosić się to może choćby do zapowiedzi mesjańskich zawartych w księgach „proroków wcześniejszych”. Relacja o królu Dawidzie i przekazy o obietnicy danej mu przez Boga przywołują na myśl Mesjasza z dynastii Dawidowej.

⁷⁹ Prawo obejmuje Pięcioksiąg: Księgę Rodzaju, Księgę Wyjścia, Księgę Kapłańską, Księgę Liczb i Księgę Powtórzonego Prawa. Do Proroków tradycja żydowska oprócz proroków późniejszych, do których należą księgi trzech proroków większych: Izajasza, Jeremiasza i Ezechiela (Iz, Jr i Ez) i zbiór dwunastu proroków mniejszych (Oz, Jl, Am, Ab, Jon, Mi, Na, Ha, So, Ag, Za, Ml) zalicza również tzw. proroków wcześniejszych, czyli Jozuego, Sędziów, Samuela, Królów (Joz, Sdz, 1-2 Sm połączone i 1-2 Krl połączone). Tradycja chrześcijańska idąc za układem Septuaginty, „proroków wcześniejszych” włącza do zbioru ksiąg historycznych, a do większych proroków za Septuagintą dodaje Księgę Daniela, która w kanonie Biblii Hebrajskiej znajduje się w zbiorze Pism jako księga dydaktyczna. Zbiór dwunastu proroków mniejszych pozostaje bez zmian zarówno w Biblii Hebrajskiej, jak i w Septuagincie. Wydaje się, że można podczas lekcji religii w odniesieniu do profetyzmu biblijnego skorzystać z obu tradycji, wykorzystując trzy grupy ksiąg prorockich (wcześniejszych i późniejszych: większych i mniejszych), chociaż należy przy tym pamiętać, że materiał o prorokach dostępny jest również w innych księgach biblijnych. Na lekcji religii z pewnością należy uwzględnić „proroków wcześniejszych”, przyjąć czterech proroków wielkich (razem z Księgą Daniela i występującą w niej wizją Syna Człowieczego, która jest ważna dla zrozumienia tego tytułu występującego w Ewangelii w odniesieniu do Jezusa Chrystusa) i korzystać z przesłania dwunastu proroków mniejszych, uwzględniając przede wszystkim te księgi, w których występują prorocтва mesjańskie. Do Pism Żydzi zaliczają: Psalmi, Hioba, Przysłowia, Rut, Pieśń nad pieśniami, Koheleta, Lamentacje, Estery, Daniela, Ezdrasza-Nehemiasza oraz Kroniki. Biblia żydowska wszystkich ksiąg liczy dwadzieścia cztery. Liczba ta często jest redukowana do dwudziestu dwóch, bo tyle liter liczy alfabet hebrajski. Tym dwudziestu czterem czy dwudziestu dwóm księgom odpowiada trzydzieści dziewięć ksiąg w kanonie chrześcijańskim, zwanych „protokanonicznymi”. Różnice wyjaśnia się faktem, że Żydzi uznają za jedną księgę kilka pism, np. pisma dwunastu proroków mniejszych w kanonie żydowskim są jedną księgą. Oprócz ksiąg protokanonicznych w kanonie chrześcijańskim jest siedem ksiąg deuterokanonicznych (Syr, Ba, Tb, Jud, Mdr, 1-2 Mch) – PAPIESKA KOMISJA BIBLIJNA, *Naród żydowski i jego Święte Pisma* 33-34, przypis 26 i 27; Podział ksiąg biblijnych zob. *Biblia Jerozolimska*, Poznań 2006, XII.

⁸⁰ PAPIESKA KOMISJA BIBLIJNA, *Naród żydowski i jego Święte Pisma* 16-18.

⁸¹ Warto zwrócić uwagę na nowe, trzecie wydanie BP w 4 tomach, Poznań 1991-1994: t. 1 zawiera wszystkie księgi historyczne ST, t. 2 – dydaktyczne ST, t. 3 – prorockie ST, t. 4 – cały NT.

⁸² Z. ZIÓLKOWSKI, *Spotkania z Biblią*, Poznań 1971, 8.

Należy zaznaczyć, że zasada jedności Biblii oparta jest na chrystocentryzmie⁸³. Jest on, jak stwierdza J. Chmiel, najważniejszym kryterium hermeneutyki biblijnej⁸⁴. Charakter chrystocentryczny uwidacznia się w tym, że autorzy Nowego Testamentu często nawiązują do treści Starego Testamentu. Również Chrystus w Ewangeliach mówi słowami Pisma Świętego bądź powołuje się na nie, a całe Pismo Święte mówi o Chrystusie, wyjaśnia Jego posłannictwo i tajemnicę⁸⁵. Nawet wtedy, gdy na lekcji religii posługujemy się Starym Testamentem, centralną treścią nauczania jest zawsze Chrystus.

We wskazówkach duszpasterskich zwrócono uwagę, że fragmentaryczna lektura tekstów biblijnych wzbudza trudności w stosunkach z Żydami⁸⁶. Dotyczy to napomnień znajdujących się w Prawie i u Proroków czy opisów okrucieństw, które poza kontekstem historycznym i literackim wydają się moralnie niedopuszczalne. Podobnie nie do pogodzenia jest posługiwanie się tekstami Nowego Testamentu w celu uzasadnienia antyjudajizmu. Polemiczne teksty zawsze związane są z konkretnym kontekstem historycznym, co należy wziąć pod uwagę. Nie dotyczą one Żydów wszystkich czasów i nie mogą być tak rozumiane. Nowy Testament ogłasza wypełnienie się Bożego planu w Jezusie Chrystusie. Jest to przedmiotem kontrowersji dla olbrzymiej większości narodu żydowskiego, ale nie może być powodem wrogości między chrześcijanami a wyznawcami judaizmu⁸⁷.

Zagadnienie kontaktu z Żydami i prowadzenia z nimi dialogu nie wiąże się ściśle z lekcją religii czy katechezą parafialną. Podczas tych zajęć kształtujemy prawidłowe postawy wobec przedstawicieli narodu żydowskiego, uczymy poprawnej interpretacji tekstów biblijnych, czytania Pisma Świętego w całości, życzliwych kontaktów, ale nie przygotowujemy uczniów do prowadzenia dialogu teologicznego.

⁸³ S. GRZYBEK, *Pismo Święte historią zbawienia*, w: *Idee przewodnie soborowej konstytucji o Bożym Objawieniu*, pr. zbior., Kraków 1968, 115-116; J. KUDASIEWICZ, *Biblia, historia, nauka. Rozważania i dyskusje biblijne*, Kraków 1987, 113.

⁸⁴ J. CHMIEL, *Paradosis: Interpretacja Tradycji i hermeneutyka biblijna*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 45 (1992) nr 1, 4.

⁸⁵ Chrystocentryzm w interpretacji biblijnej został podkreślony przez Katechizm Kościoła Katolickiego, który przytacza słowa Hugo od Świętego Wiktora (*De arca Noe*, 2, 8, PL 176, 642 C): „*Omnis Scriptura divina unus liber est, et ille unus liber Christus est, quia omnis Scriptura divina de Christo loquitur, et omnis Scriptura divina in Christo impletur* – «Całe Pismo Święte jest jedną księgą, a tą jedną księgą jest Chrystus, ponieważ całe Pismo Święte mówi o Chrystusie i całe Pismo Święte wypełnia się w Chrystusie»” – *Katechizm Kościoła Katolickiego*, 134.

⁸⁶ PAPIESKA KOMISJA BIBLIJNA, *Naród żydowski i jego Święte Pisma* 87.

⁸⁷ W. Chrostowski zajmujący się bliżej dialogiem z Żydami zwraca uwagę na niechęć u Żydów do uzewnętrzniania wobec chrześcijan swoich prawdziwych uczuć i nastawienia, jakie istnieje w ich wspólnotach, zob. W. CHROSTOWSKI, *Jezus Chrystus w ocenie Żydów i judaizmu*, w: *Chrześcijaństwo jutra. Materiały II Międzynarodowego Kongresu Teologii Fundamentalnej*, Lublin, 18-21 września 2001, Lublin 2001, 669.

Czytanie Pisma Świętego w trakcie lekcji religii, katechezy parafialnej i podczas indywidualnej lektury z uwzględnieniem problematyki narodu żydowskiego i jego Świętych Pism

1. Sposób czytania Pisma Świętego w trakcie lekcji religii

Na lekcji religii wykorzystywana jest zazwyczaj jedna perykopa biblijna, która zostaje dokładnie omówiona. Niekiedy jest cytowanych kilka fragmentów biblijnych. Lektura nigdy nie jest zbyt długa. Perykopy pochodzą zazwyczaj z Ewangelii albo innych Pism Nowego Testamentu. W przypadku gdy temat lekcji religii dotyczy osoby lub wydarzenia pochodzącego ze Starego Testamentu, wówczas jest czytany Stary Testament.

Uwzględniając wskazówki dokumentów kościelnych poświęconych narodowi żydowskiemu i jego Świętym Pismom, nauczyciel religii winien pamiętać, by na równi czerpać tak z Nowego, jak i Starego Testamentu. W tej lekturze powinien korzystać z zasady jedności Biblii, która wskazuje na to, że jedne teksty biblijne naświetlają i wyjaśniają inne teksty. Taką interpretację (jednych tekstów przez inne) można zastosować w każdej jednostce lekcyjnej.

Ponadto, interpretując teksty biblijne, nauczyciel religii powinien korzystać z typologii. Jako typy należy wskazywać te osoby i rzeczywistości ze Starego Testamentu, które jako takie wskazywane są w Nowym Testamencie. Dlatego też pod tym względem nauczyciel religii winien przeczytać uważnie Nowy Testament.

Przedstawiając treści biblijne zaczerpnięte ze Starego czy Nowego Testamentu, nauczyciel religii powinien zwracać uwagę na występowanie w historii biblijnej narodu żydowskiego jako narodu wybranego, od którego rozpoczęła się również historia Kościoła. W Ewangeliach również natrafiamy na wiele sytuacji związanych czy to z żydowskimi obyczajami, czy też odniesieniem do Prawa. Na kartach Ewangelii ukazanych jest wielu Żydów, zarówno tych, którzy uznali w Jezusie Boga, jak i tych, którzy Go odrzucili. Nie wolno w nauczaniu religijnym zapominać, że Jezus Chrystus, Maryja, Apostołowie pochodzą z narodu żydowskiego. W odniesieniu do innych pism Nowego Testamentu winno się zwracać uczniom uwagę na występujące w pierwotnym Kościele dwie grupy chrześcijan – judeochrześcijan i chrześcijan pochodzących z pogaństwa. Wiele uwagi poświęcają im Dzieje Apostolskie i listy św. Pawła.

2. Sposób czytania Pisma Świętego w katechezie parafialnej

W odniesieniu do katechezy parafialnej nie ma wypracowanej podstawy programowej ani programu nauczania. Podane tu sugestie katechetyczne można więc potraktować jako propozycje.

W ramach katechezy parafialnej można z uczniami podjąć studium tematyczne Pisma Świętego. Jest ono drugim, obok kursorycznego, podstawowym rodzajem czytania Pisma Świętego. Należy wybrać określone zagadnienie i systematycznie przeczytać wszystkie fragmenty w Biblii, które się do niego odnoszą. Przy tym rodzaju studium pomocne są słowniki biblijne i konkordancje.

Korzystając ze wskazówek dokumentu Papieskiej Komisji Biblijnej *Naród żydowski i jego Święte Pisma w Biblii chrześcijańskiej*, wskazane jest opracowanie jednego z wielkich tematów biblijnych, wspólnego dla obu Testamentów. W trakcie katechezy parafialnej można zająć się: Objawieniem Bożym; Osobą ludzką: jej wielkością i nędzą; Bogiem – Wybawcą i Zbawicielem; Wybaniem Izraela; Przymierzem; Prawem; Modlitwą i kultem, Jerozolimą i świątynią; Bożymi napomnieniami i wyrokami czy Obietnicami⁸⁸. Wśród obietnic mogą być rozpatrywane następujące zagadnienia: Potomstwo Abrahama; Ziemia obiecana; Trwałość i ostateczne zbawienie Izraela; Królestwo Boże; Syn i następca Dawida⁸⁹.

Tematyczna lektura Biblii ułatwia wypracowanie syntezy biblijnej dotyczącej określonej tematyki. Czytający najpierw sami wyszukują wszystkie teksty biblijne dotyczące danego tematu. Mogą to robić przy pomocy konkordancji i słowników albo idąc za wskazówkami katechety. Następnie należy zgrupować poszczególne teksty, wybierając kryterium treściowe (zwracając uwagę przede wszystkim na podobieństwa i różnice biblijnych wypowiedzi), kryterium chronologiczne (biorąc pod uwagę czas powstania danej wypowiedzi) lub rodzajowe (przyporządkowując daną wypowiedź do określonej grupy tekstów ze względu na jej rodzaj i gatunek literacki). Z zebranych fragmentów tworzy się syntezę, nie zaniedbując zapisywania parametrów biblijnych, tak by w każdej chwili można było odszukać dany tekst. Do poprawnej interpretacji, czyli zrozumienia tekstu biblijnego, niejednokrotnie konieczne będzie odwołanie się do kontekstu bliższego lub dalszego. Kontekst bliższy tworzą wersety poprzedzające oraz następujące po czytany fragment, następnie treść całej księgi, z której pochodzi czytany fragment. Kontekst dalszy natomiast związany jest z innymi księgami biblijnymi. Żadnego fragmentu z Pisma Świętego nie można tłumaczyć w oderwaniu od całości przesłania biblijnego, a w dalszej perspektywie – od tego, czego naucza Kościół. W teologii zasada ta nazywa się analogią wiary. Mówi ona o tym, że fragment Pisma Świętego albo jakiś aspekt wiary należy interpretować w łączności z jedną i niepodzielną wiarą Kościoła⁹⁰.

⁸⁸ PAPIESKA KOMISJA BIBLIJNA, *Naród żydowski i jego Święte Pisma* 23-63.

⁸⁹ Tamże 54-63.

⁹⁰ G. O'COLLINS – E.G. FARRUGIA, *Zwięzły słownik teologiczny*, tłum. J. Ożóg, Kraków 1993, 31; J. SZLAGA, *Hermeneutyka biblijna*, 216.

3. Lektura indywidualna ucznia

Zarówno podczas lekcji religii, jak i katechezy parafialnej uczeń winien być zachęcany i wdrażany do podjęcia indywidualnej lektury Pisma Świętego⁹¹. Niekiedy podejmuje ją, przygotowując się pod kierunkiem nauczyciela religii do konkursów biblijnych. Indywidualna lektura Pisma Świętego może się odbywać w formie studium kursorycznego lub tematycznego. Ponieważ studium tematyczne było wcześniej omówione, w tym miejscu zajmiemy się studium kursorycznym.

Studium kursoryczne jest podstawowym rodzajem studium biblijnego, stanowi fundament, na którym winna opierać się lektura Pisma Świętego⁹². Polega na czytaniu całego Pisma Świętego, bez opuszczeń, księga po księdze, wszystkie księgi biblijne zarówno z Nowego, jak i ze Starego Testamentu, aby w ciągu roku odczytać słowo Boże w całości⁹³.

Uczeń może podjąć studium kursoryczne według trzech wyznaczników: miejsca, liturgii i rodzaju. Czytanie według miejsca polega na tym, że poszczególne księgi są czytane według ich kolejności występowania w Piśmie Świętym. Należy zacząć wówczas od Księgi Rodzaju w Starym Testamencie, a skończyć na Apokalipsie w Nowym.

Drugim sposobem kursorycznej lektury biblijnej jest czytanie według liturgii. Polega ono na tym, że kolejność lektury jest dobrana według kolejności czytań w ciągu roku liturgicznego⁹⁴. Studium liturgiczne oparte na czytaniach przeznaczonych do liturgii pozwala w sposób systematyczny rozważać kolejne perykopy ewangeliczne i inne księgi biblijne⁹⁵.

⁹¹ Zob. na ten temat: B. STYPUŁKOWSKA, *Wdrażanie uczniów do samokształcenia w ramach szkolnej katechezy biblijnej*, w: *Dydaktyka w służbie katechezy*, red. S. Dziekoński, Kraków 2002, 279-316; B. STYPUŁKOWSKA, *Wdrażanie uczniów do studium biblijnego w ramach katechezy szkolnej*, „Sosnowieckie Studia Teologiczne” t. VI: *Chrześcijańskie we współczesnym świecie* (2003), 243-258.

⁹² L. BOUYER, *Wprowadzenie do życia duchowego. Zarys teologii ascetycznej i mistycznej*, Warszawa 1982, 39.

⁹³ Tamże.

⁹⁴ Czytania przeznaczone do czytania podczas liturgii Mszy św. w dni powszednie mają charakter studium kursorycznego. W studium wg liturgii należy kierować się zasadą, że słowo, które Kościół wyznaczył do przeczytania w czasie liturgii, jest tym właśnie słowem, które sam Bóg kieruje do nas na dany dzień czy okres.

⁹⁵ W okresie zwykłym czytane są wówczas księgi historyczne, dydaktyczne i prorockie (bez Księgi Izajasza). W Adwencie i w okresie Bożego Narodzenia czytane są: Księga Izajasza, po uroczystości Objawienia Pańskiego listy św. Pawła, ukazujące misterium chrześcijańskie. W czasie Wielkiego Postu czytany jest Pięcioksiąg, a w Wielkim Tygodniu Księga Jeremiasza i pieśni Sługi Jahwe z drugiej części Księgi Izajasza, które są wprowadzeniem do opisów Męki Pańskiej w Ewangeliach i ich komentarza w Liście do Hebrajczyków. Na okres wielkanocny przeznacza się lekturę Dziejów Apostolskich, Listów Pasterskich i pism św. Jana. Ewangelie powinny być czytane nieustannie, równoległe z innymi księgami, w Wielkim Poście zwłaszcza wskazana jest lektura Ewangelii wg św. Jana – L. BOUYER, *Wprowadzenie*

Trzecim sposobem lektury kursorycznej jest czytanie według rodzaju ksiąg. Polega ono na czytaniu blokowym według rodzajów, np. najpierw wszystkie księgi historyczne, następnie księgi prorockie i dydaktyczne. Uwzględniając żydowski charakter Starego Testamentu, można go przeczytać z podziałem na Prawo, Proroków i Pisma.

Przygotowując ucznia do samodzielnej kursorycznej lektury Pisma Świętego, nauczyciel religii winien zwrócić uwagę na reinterpretacje i relektury. Zrozumienie przesłania biblijnego i kolejnych fragmentów polega na odnalezieniu związków między poszczególnymi tekstami. Późniejsze pisma często opierają się na wcześniejszych⁹⁶. Nawiązują do nich, rozwijają ich myśl, powołują się na nie. Tradycje mojżeszowe zostały przepracowane w wiekach późniejszych i ostatecznie zredagowane przez tradycję kapłańską. Dzieło kronikarskie jest powtórnym odczytaniem Deuteronomium: Pierwsza i Druga Księga Kronik stanowią nowe przemyślenia Pierwszej i Drugiej Księgi Samuela oraz Pierwszej i Drugiej Księgi Królewskiej. Księgi Tobiasza, Judyty i Estery są wynikiem refleksji nad treścią ksiąg historycznych. Również prorocy byli interpretatorami wcześniejszych tekstów. Izajasz korzystał z Księgi Amosa, Jeremiasz nawiązywał do Księgi Ozeasza i Księgi Izajasza. Ezechiel znał Księgę Amosa, Ozeasza, Izajasza i Jeremiasza oraz wykorzystywał jeszcze inne teksty.

---

do życia duchowego, 40. W niedzielę obowiązuje trzyletni cykl czytań. W każdym roku czytana jest jedna Ewangelia w sposób ciągły. W roku A – Ewangelia wg św. Mateusza, w roku B – Ewangelia wg św. Marka; w roku C – Ewangelia wg św. Łukasza. Perykopy z Ewangelii wg św. Jana występują częściowo w cyklu B oraz przewidziane są na okres Wielkiego Postu i Wielkanocy. W czasie liturgii niedzielnej pierwsze czytanie pochodzi zazwyczaj ze Starego Testamentu (z wyjątkiem okresu wielkanocnego, kiedy czytane są Dzieje Apostolskie) i wiąże się tematycznie z Ewangelią. Drugie czytanie pochodzi z Nowego Testamentu (z listów) i również, tak jak Ewangelia, ma charakter ciągły. Gdy rozważamy zatem tekst Ewangelii niedzielnej, jej powiązań tematycznych winniśmy szukać przede wszystkim w pierwszym czytaniu. Również psalm responsoryjny związany jest tematycznie z pierwszym czytaniem. Stanowi on odpowiedź wspólnoty na usłyszane słowo Boże. W dzień powszedni obowiązuje dwuletni cykl czytań (rok I i II). Przed Ewangelią jest tylko jedno czytanie i psalm responsoryjny. Czytania są zarówno ze Starego, jak i Nowego Testamentu. Mają one charakter ciągły, podobnie jak perykopy z Ewangelii. Rok I od roku II różni się tylko pierwszym czytaniem i psalmem responsoryjnym, akklamacja przed Ewangelią i sama Ewangelia jest w każdym roku w dniu powszednim taka sama. Okresy Adwentu, Bożego Narodzenia, Wielkiego Postu i Wielkiej Nocy mają własne czytania, powtarzane co roku. Dostępujemy zatem pewną cykliczność czytań. W ciągu roku można poznać wszystkie fragmenty Ewangelii przeznaczone dla liturgii mszalnej w dni powszednie, w ciągu dwóch lat pierwsze czytania psalmy z dni powszednich, a w ciągu trzech lat czytania przeznaczone na niedziele. Należy jednak pamiętać, że ograniczając studium biblijne tylko do tekstów przeznaczonych do czytania w czasie liturgii, uczeń pozna Biblię tylko fragmentarycznie. Jest wiele teksów, które nie pojawiają się w liturgii, a znajdują się w Piśmie Świętym. Poza tym poznając poszczególne perykopy biblijne, można patrzeć na nie jako na oddzielne fragmenty, nie domyślając się często ich kontekstu bliższego czy dalszego. Dlatego też studium liturgiczne należy uzupełniać o lekturę ciągłą wszystkich ksiąg biblijnych.

⁹⁶ T. LOSKA, *Heurystyka integralna. Próba syntezy zasad rozumienia i wyjaśniania Pisma Świętego w Kościele*, Kraków 1995, 163-164.

Relektury i reinterpretacje są świadectwem tego, iż objawienie nie zostało dane raz jeden w wykończonej formie, lecz stopniowo na przestrzeni wieków. Świadomość występowania tego zjawiska jest konieczna do tego, by dobrze interpretować teksty biblijne.

Zakończenie

Uwzględniając uwagi dokumentów kościelnych poruszających problematykę narodu żydowskiego i jego Świętych Pism w praktyce lekcji religii i katechezie parafialnej, szczególną uwagę należy zwrócić na te fragmenty biblijne, które mogą stawiać naród żydowski w niekorzystnym świetle. W Ewangeliach mamy do czynienia zwłaszcza z opisami Męki Pańskiej, w której przywódcy żydowscy odegrali znaczącą rolę (Mk 14-15; Mt 26-27; Łk 22-23; J 18-19). Mowa w tych opisach jest również o tym, że Jezus został odrzucony przez swój naród (Mk 15, 6-15; Mt 27, 15-26; Łk 23, 17-25; J 19, 14-16). W interpretacji tych fragmentów należy pamiętać, że nie dotyczą one wszystkich Żydów żyjących w czasach biblijnych, ani tym bardziej nie dotyczą Żydów żyjących współcześnie.

W Piśmie Świętym można przeczytać również szereg napomnień skierowanych do narodu żydowskiego, zwłaszcza w tekstach prorockich. W interpretacji katechetycznej należy zwrócić uwagę na przesłanie tych tekstów jako Słowa Bożego do każdego wierzącego. Współczesna katecheza i głoszenie słowa Bożego ma wyraźne ukierunkowanie egzystencjalne. Również podczas lekcji religii i katechezy parafialnej wymiar egzystencjalny jest najważniejszy i ku niemu skierowana jest wszelka praca nad tekstami Pisma Świętego. Nie kwestionując tych założeń, warto jednak pobudzić refleksję dotyczącą zakresu przedstawionych treści biblijnych. Ukierunkowanie egzystencjalne przy lekturze biblijnej nie zwalnia bowiem czytelnika z obowiązku poprawnego odczytania sensu wyrazowego i teologicznego tekstów biblijnych. Co więcej, to właśnie poprawne zrozumienie tekstu w jego wymiarze historyczno-literackim i teologicznym jest podstawą do wysnuwania jakichkolwiek wniosków egzystencjalnych.

Dokumenty kościelne dotyczące narodu żydowskiego i jego Świętych Pism zwracają uwagę na jedność Biblii, którą należy uwzględnić w nauczaniu katechetycznym. Z jednością Pisma Świętego związane jest zagadnienie typologii, reinterpretacji i relektur. Również z nimi należy zapoznać uczniów w trakcie nauki szkolnej, aby przygotować ich do samodzielnej lektury Pisma Świętego.

Dokument Papieskiej Komisji Biblijnej *Naród żydowski i jego Święte Pisma w Biblii chrześcijańskiej* podaje szereg wielkich tematów biblijnych, wspólnych dla obu Testamentów⁹⁷. Prawie każde z wymienionych w dokumencie zagadnień biblijnych znajduje zasadniczo swoje miejsce w programie nauki religii. Na lek-

⁹⁷ PAPIESKA KOMISJA BIBLIJNA, *Naród żydowski i jego Święte Pisma* 23-63.

cję religii zaplanowano treści odnoszące się do Objawienia Bożego, stworzenia, Boga-Zbawiciela, obietnicy, wybrania, grzechu, przebaczenia, przymierza i in. Nasuwają się jednak pytania dotyczące przedstawiania tych tematów w świetle biblijnych tekstów Starego i Nowego Testamentu oraz wnikliwego i poprawnego odczytywania ich zbawczego orędzia.

Topics Concerning the Jewish People
and Their Sacred Scriptures
in Catechetical Applications
Summary

The present paper undertakes a reflection on the presentation of the Jewish nation during religious classes and parochial catechesis. The Church documents concerning the problem of the Jewish nation and their Sacred Scriptures were analysed in the aspect of their catechetical application, and basic Polish catechetical documents were studied in the aspect of the presence of the above mentioned subjects. Church documents essential for the present paper include: the declaration of the Second Vatican Council on the relation of Church to non-Christian religions *Nostra aetate*; two documents issued by the Commission for the Religious Relations with the Jews – one entitled ‘Guidelines and Suggestions for Implementing the Conciliar Declaration *Nostra aetate* (n. 4)’ from the 1st of December 1974, the second entitled ‘Notes on the Correct Way to Present Jews and Judaism in Preaching and Catechesis in the Roman Catholic Church’ from the 24th of June 1985; and the document issued by Pontifical Biblical Commission on the 24th of May 2001, entitled ‘The Jewish People and Their Sacred Scriptures in the Christian Bible’. As far as catechetical documents are concerned, the attention was paid mainly to the *Core Curriculum Catechesis of Catholic Church in Poland*, approved by Polish Episcopal Conference in 2010, and *The Program of the Roman Catholic Religion Teaching at Kindergartens and Schools* proposed by the Commission for Catholic Education of the Polish Episcopal Conference also in 2010. Both documents refer mainly to the school catechesis. There are no specific directives as to the parochial catechesis so far. The paper presents some remarks on the subject of reading the Bible during religious classes, parochial catechesis, and the pupil’s individual study with regard to the discussed problems.

Słowa kluczowe: lekcja religii, katecheza parafialna, naród żydowski, Podstawa programowa, program nauczania religii

Keywords: religious classes, parochial catechesis, Jewish nation, Core Curriculum, program of religion teaching